

bis

BIBLIOTEK I SAMHÄLLE

Biblioteksdebatt från vänster

#4 2023 - 40 KR

bis

Tidskriften ges ut av föreningen Bibliotek i Samhälle (BiS) och utkommer med fyra nummer per år. Artiklar i *bis* publiceras i efterhand som pdf-filer på BiS webbplats enligt Creative Commons Erkännande-DelaLika 4.0 Internationell (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>) – om inget annat avtalats.

BESÖK OSS PÅ WEBBEN
Hemsida: <http://foreningenbis.com>
Twitter: @foreningenbis
Facebook: <http://facebook.com/foreningenbis>

KONTAKT
tidskriftenbis@gmail.com

MEDLEMSKAP OCH
PRENUMERATION
Medlemskap i BiS gäller i ett år och inkluderar prenumeration på tidskriften *bis* (fyra nummer).

- Ordinarie medlemskap: 250 kr
- Medlemskap för student, pensionär eller person utan full inkomst: 160 kr
- Stödmedlemskap: 500 kr
- Endast prenumeration: 160 kr
- Institutioner samt prenumerationer utlandet: 300 kr

Föreningens postgiro: 33 53 16-6.

TRYCK
Ale Tryckteam AB

ISSN
0345-1135

ANSVARIG UTGIVARE
Soledad Cartagena

REDAKTIONSGRUPP
Soledad Cartagena, Emma Karlsson,
Lena Lundgren, Lovisa Sagnell och
Moa Stockstad.

OMSLAG
Rasmus Wieselgren

GRAFISK FORM
Linus Mannervik

Tema: Biblioteksvärlden

6. Panel
9. Bibliotekarier i ett kulturkrig
10. Rapport från Yafa Cultural Center i Palestina
13. Klockan klämtar för Ifla
15. Norge och Sverige
– ett samtal om läget
18. Bokcirkel bakom lås och bom
22. ”Man måste utmana tjänstemannarollen ibland.”
24. Berättelsen om den despotiska demokratin och anmälningssplikten
26. En fuktig tomhet fyller min höst just nu
27. Låt ropen skalla,
mer bibliotek åt alla!
30. Debatt: Sluta censurera dina barn

MEDVERKANDE DETTA NUMMER

Ingrid Atlestam. Bibliotekarie och skribent med fokus på folkbibliotek, då, nu och sedan.

Bengt Berg. Poet och förläggare för Heidruns förlag.

Soledad Cartagena är bibliotekarie och frilansjournalist. Jobbar som skolbibliotekarie på Komvux i Malmö.

Anders Ericson är bibliotekarie och journalist som sedan många år driver bloggen Biblioteket tar saka, där han bevakar norska biblioteksfrågor.

Rolf Å Gustafsson är pensionerad professor i sociologi och har studerat organisering i offentlig sektor i historiskt perspektiv.

Ibrahim Jammal. Representant för Yafa Cultural Center i Balata Refugee Camp, utanför Nablus på Västbanken i Palestina.

Emma Karlsson är barnbibliotekarie på folkbibliotek i Lund.

Elisabeth Kirwan har arbetat på National Library of Ireland (NLI) sedan 1984. Elisabeth är ordförande för the Conference of European National Librarians' (CENLs) Equity, Equality,

Diversity and Inclusion Networking Group och invald som medlem i IFLA:s LGBT+ Special Interest Group.

Tori Patrick är folkbiblioteksarbetare och facklig organisatör vid Daniel Boone Regional Library i Columbia, Missouri (USA). Hen började arbeta på bibliotek vid 18 års ålder, då som bokuppsättare.

Eleonor Pavlov är barnbibliotekarie i Lund med ett hjärta som brinner extra för inkluderingsfrågor.

Karin Råghall bor och arbetar som bibliotekarie i Västerbotten.

Välkommen till ett nytt nummer av *bis*, denna gång på temat Biblioteksvärlden. Biblioteken är på många håll mer i skottgluggen än på länge. Vi ville undersöka vad som händer omkring oss, i vår närmiljö såväl som längre bort.

Panelen har därför tagit sig an frågan om vad som utgör det just nu största hotet mot biblioteken i det lokala sammanhanget. Vi får genom biblioteksarbetaren och fackorganisatören Tori Patrick en inblick i situationen i ett USA där konservativa kampanjar för att förbjuda vissa böcker, och från Irland där frågan om styrning står i fokus för Elisabeth M Kirwan vid Irlands nationalbibliotek.

Den humanitära katastrofen i Gaza upptar många tankar just nu. I det här numret får vi en rapport från Västbanken av Ibrahim Jammal från Yafa Cultural Center, som bland annat driver ett bibliotek och som BiS samarbetat med sedan 2015. Ibrahim berättar inifrån ett Palestina präglad av israeliska bombningar, där kulturen kanske kan bidra till att göra en ofattbart svår situation något lättare för barnen.

Bakom murar av en annan sort hittar vi bibliotekarien Hanne Eklund, vars bokcirkel blivit ett uppskattat andningshål hos de intagna på en anstalt i Umeå.

Och så fortsätter vi diskussionen om tjänstemannens roll gentemot politiker, i såväl en intervju med Torbjörn Nilsson, en av få bibliotekschefer som offentligt har protesterat mot förslaget om en angiverilag i Tidöavtalet, och i sociologiprofessor Rolf Å Gustafssons historiskt fokuserade essä. Hur hamnade vi här?

Annat finns det också såklart, bland annat rapporter från både ett Ifla i kris och Bok- och biblioteksmässan i Göteborg. Och debatt!

Vi önskar er alla en trevlig läsning i det politiska och meteorologiska mörkret.

Redaktionen

Röda Lina är *bis* ständiga samtidskommentator.

Moa Stockstad jobbar som bibliotekarie på högskolebibliotek, med fokus på tillgänglighetsfrågor.

Elin Tingsdal tog examen inom Bol från Södertörns högskola i juni 2023 och arbetar nu som bibliotekarie i Danderyd. Håller nu på att starta bokcirkelverksamhet inom Ung Cancer.

Rasmus Wieselgren är konstnär bosatt i Malmö.

Palestina

Vi följer dag för dag utvecklingen av den förfärliga situationen i Palestina. Genom kontakter med Librarians and Archivists with Palestine (LAP) stödde BiS 2016 ekonomiskt en läsfestival för barn och ungdomar som ordnades av Yafa Cultural Center (YCC) i flyktinglägret Balata Refugee Camp på Västbanken. Till detta nummer av *bis* har vi fått en lägesrapport från vår kontaktperson Ibrahim Jammal.

LAP har nyligen antagit ett "Statement on Gaza" och en verktygslåda, "Gaza 2023 Action Toolkit". Se <https://librarianswithpalestine.org/>

Se även Tamerinstitutet, <https://www.tamerinst.org/en/>, men det är svårt att få fram aktuell information därifrån.

BiS, nu en del av Mastodon!

Nu är BiS en del av fediversumet! Fediversum (engelska: Fediverse) är ett nätverk av olika webbtjänster och -servrar som kommunicerar med varandra. Tanken är att man ska utgöra ett alternativ till den kommersialiserade webben. En del av fediversum är den öppna, oberoende och decentraliserade sociala medien Mastodon, där BiS nu har en egen sida. För dig som är på Mastodon, följ oss gärna där (sök på foreningenbis)!

bis läses även i Finland!

De artiklar i *bis*, där barnavdelningarna på de stora, imponerande och prestigefyllda nya stadsbiblioteken Ode i Helsingfors (nr 2/2022) och Deichman Bjørvika i Oslo (nr 1/2023) har granskats "med barnglasögon" har väckt uppmärksamhet i våra grannländer. Vår redaktionsmedlem Lena Lundgren medverkade med ett inlägg om hur barnglasögonen kan användas, på en nationell digital "Läsfest" i Finland den 23 november. Konferensen innehåller flera intressanta inlägg, som den mätning av resurserna för barn- och ungdomsverksamheten som har gjorts i Malmö och som har redovisats i *bis* nr 1/2023. Den är fritt tillgänglig på Finlands motsvarighet till Digiteket, Bibliotekskanalen.

Rättelse: i *bis* nr 3 2023 blev ett namn felstavat. Det ska stå Fatou Camara och inget annat. Vi ber om ursäkt för misstaget.

BiS

BIBLIOTEK I SAMHÄLLE
Biblioteksdebatt från vänster

BiS Årsmöte 2024

Föreningen sammanstrålar för årsmöte! Datumet är bestämt till lördag 9 mars 2024. Denna gång blir det på plats i Lund, men nytt för detta år är att det kommer att finnas möjlighet att närvara digitalt! En chans för alla som vill vara med men som inte kan ta sig till Lund. Vi använder plattformen Jitsi, länk kommer i och med anmälan.

Läs mer i kallelsen längre fram i detta nummer och anmäl dig sen till christian_forsell@telia.com. Välkommen!

Tori Patrick

Folkbiblioteksarbetare och fackorganisatör i Missouri, USA.

Tori Patrick. Foto: privat.

Vilket är det största politiska hotet mot biblioteken i ditt land just nu?

Andra biblioteksarbetare blir ofta förvånade när de får höra att mitt lilla folkbibliotekssystem i centrala Missouri, som historiskt sett är en konservativ delstat, varit relativt förskonat från de senaste årens ökade attacker mot bibliotek. I Missouri har enorma ansträngningar gjorts för att förbjuda böcker, som till exempel då republikanerna i delstatsparlamentet röstade igenom en budget för att ta bort all finansiering av folkbiblioteksverksamheten så sent som i mars 2023. Trots att budgeten ändrades och biblioteksfinansieringen återupptogs bara en månad senare röstades en ny lag igenom i maj 2023. Lagen, som går under namnet 15 CSR 30-200.015 Library Certification Requirement for the Protection of Minors (ungefär certifieringskrav på bibliotek för skydd av minderåriga), innebär att alla offentligt finansierade bibliotek i Missouri måste förändra sina policies för förvärv och förvaltning. För att kunna fortsätta att få offentlig finansiering måste biblioteken uppfylla sex krav, bland annat att ha nerskrivna policyer om hur en person ska gå tillväga för att ifrågasätta medier och att biblioteket publicerar information online om hur man hanterat krav som inkommit.

Bokförbud är i sig inte ett nytt fenomen, och inte heller något som enbart förekommer i USA. Men år 2022 rapporterade American Library Association (ALA) 1 269 krav på att censurera bibliotek, den högsta siffran på de 21 år som ALA har samlat in data om censurförsök på bibliotek. Det är också nästan dubbelt så många som de 729 försök som gjordes under 2021. Förbud och ifrågasättanden riktades mot 2 571 unika titlar år 2022, vilket var en ökning med 38 % från året innan då 1 858 titlar utmanades (alla siffror från ALA). ALA har varje höst sedan 1982 hållit Banned books week, en kampanj som uppmärksammar förbjudna och ifrågasatta böcker och hyllar informationsfrihet. Folk- och skolbibliotek samt akademiska bibliotek använder veckan som en chans att lyfta böcker som håller på att förbjudas, i synnerhet sådana som tar upp ämnen som amerikansk historia,

rasfrågor och rasism, genusfrågor och HBTQ+-identiteter. Genom att uppmärksamma dessa böcker genom bloggar och utställningar i biblioteket kan biblioteken göra motstånd mot censur.

Men varifrån kommer dessa ifrågasättanden? Före 2020 låg föräldrar, som ville begränsa tillgången till en specifik bok som lästes av deras egna barn, bakom de flesta ifrågasättanden av biblioteksmaterial. Men år 2022 visade ALA:s rapport att 90 % av ifrågasättandena syftade till att censurera mer än en titel. Utöver ALA:s rapport finns en växande konservativ politisk rörelse som uppmanar sina medlemmar att ifrågasätta böcker, kanske utan att medlemmarna ens har lånekort på ett bibliotek. Grupperna, som den konservativa Moms For Liberty, bistår sina medlemmar med strategier och taktiker för hur de ska ifrågasätta böcker. Moms For Liberty bildades år 2021 ursprungligen för att motverka pandemiskydd i skolor. Snart inriktades dock verksamheten mot att förbjuda böcker, huvudsakligen i skolbibliotek på offentligt finansierade skolor.

Amerikaner är fria att organisera sig och kampanja, det är en rättighet som följer av USA:s konstitutions så kallade First amendment. Men det är såväl nivån av organisering av dessa ifrågasättanden, som de juridiska och lagstiftande insatser som riktas mot böckerna som gör de senaste årens attacker så anmärkningsvärda. Snarare än att komma från individer i lokalsamhället, som till exempel föräldrar som kontakter styrelser för skolor och bibliotek, spelas nu dessa ifrågasättanden ut genom delstatlig lagstiftning.

Som informationsarbetare måste vi arbeta i solidaritet med våra lokalsamhällen för att försvara allas rätt till informationsfrihet. För att motverka 15 CSR 30-200.015 höll min fackförening en presskonferens och uppmuntrade allmänheten att tycka till. Som biblioteksarbetare kan vi, istället för att känna oss övermannade av attackerna, organisera oss och göra kollektivt motstånd.

Översättning: Moa Stockstad

Tori Patricks fackförening
Daniel Boone Library Workers
United kämpar mot censur
och för löner som går att leva
på. Här ett exempel från deras
instagramkonto
@dbrlworkersunited.

Nystartade fackföreningen Daniel Boone Library Workers United.

Foto: Privat.

Elisabeth M Kirwan

Bibliotekarie på Irland.

Vilket är det största politiska hotet mot biblioteken i ditt land just nu?

Ur ett personligt perspektiv förefaller det mig som att de största politiska hoten mot biblioteken för närvarande är tvåfaldiga: det första är politisk likgiltighet och det andra är bristen på offentligt ansvar. I själva verket kan båda dessa falla under en rubrik, vilket är styrning. I bibliotekssammanhang handlar styrning om hur biblioteket bedriver och upprätthåller sin verksamhet med alla sina intressenter, internt och externt. Intressenter är bibliotekspersonal, biblioteksanvändare, styrelsen, finansärer och civilsamhället.

Politisk likgiltighet är inte nödvändigtvis samma sak som väljarapati, där medborgare i en demokrati väljer att inte rösta, eller att de saboterar sina röster i ett val. Politisk likgiltighet tyder på en fränkoppling mellan till exempel biblioteket och samhället. Biblioteket verkar med andra ord irrelevant för medborgarna. Medborgare kan tyckas inte ha förtroende för biblioteket, de kan till och med frukta biblioteket. Det finns sällan någon press från offentligheten på politiker att ge resurser till bibliotek när väljare uppfattar bibliotek som irrelevanta eller rent av fientliga mot deras liv och tro. I sådana fall skapar staten nya kanaler för att dela vad den anser vara legitim information för sina medborgare, eller åtminstone för dem som den anser vara berättigade medborgare i det samhället. I sådana fall varken uppmuntras eller återgäldas ansvarsskyldighet, och kulturer av rädsla, hemlighetsmakeri, utanförskap och förtryck kan dominera.

Offentligt ansvar är avgörande i demokratiska samhällen. När det gäller bibliotek handlar det om att vara offentligt ansvarig om transparens och är i grunden ett partnerskap mellan medborgaren och biblioteket. Internt är personal, ledning och styrelseledamöter också medborgare. Offentligt ansvar kan innebära regelbundna revisioner av resultat och utgifter, innovation, valuta för pengarna, rättvisa, jämlikhet, mångfald, inkludering och medborgardeltagande. Offentligt ansvar handlar inte bara om att redogöra för utgifterna för offentliga medel, utan det handlar också om att bygga och upprätthålla allmänhetens förtroende.

Jag tror att styrning i demokratier visar nivån av rädsla i dessa samhällen. Samhällen som är medkännande, inkluderande och transparenta är mindre benägna att skapa kulturer av rädsla. Offentlig finansiering av bibliotek är socialt nödvändig i demokratier, på samma sätt som offentligt finansierad gatubelysning gör det möjligt för medborgarna att se när det är mörkt och förhoppningsvis känna sig säkrare. Det värde som sätts på styrning i en demokrati kan mätas genom i vilken utsträckning biblioteken är trygga utrymmen, orädda förespråkare för inkludering, främjare av transparens, socialt relevanta, samhällsengagerade och värdesätter yttrandefrihet. Där styrning är viktig kommer biblioteken att finansieras offentligt, och de kan redogöra för sin offentliga relevans, och hur de är mångfaldiga och jämlika, rättvisa och inkluderande, trygga, kreativa och viktiga platser för medborgarna.

Översättning: Emma Karlsson

Bibliotekarier i ett kulturkrig

Två bibliotekarier möts upp i Malmö för att äta middag – under kvällens gång konfronteras de med en förändrad bild av deras gemensamma yrke. När förändrades bilden av bibliotekarien från en värd förtroende, till en med en konspiratorisk politisk agenda?

Text: Soledad Cartagena

En före detta bibliotekariekollega från Stockholm och vän hör av sig. Hon är på konferens i Malmö. Undrar om vi ska ses. På en asiatisk restaurang i Gamla Väster tycks vårt samtal aldrig sluta. Vi går vidare till en pub i närheten. Hon är så glad att vara i Malmö. Alla är så trevliga i jämförelse med Stockholm. Malmö är din stad, Soledad, säger hon. Jag håller med. Den lilla staden nära Köpenhamn har knockat mig totalt. För första gången träffar jag människor som jag kan identifiera mig med. På min arbetsplats med vuxna elever som kämpar med att komma in i det svenska samhället, trots ett samhällsklimat och politik som inte underlättar för dem, speglar jag mig i dem.

På puben händer det som denna text handlar om. En man i 35-årsåldern vänder sig mot oss. ”Du ser ut som en bibliotekarie”, halvskriker han mot min vän. Jag däremot ser ut som en ”vänstermänniska”. När han får veta att vi mycket riktigt är bibliotekarier väcks en ilska i honom. Han menar att likt public service censurerar bibliotekarier information. Vägrar köpa in viss litteratur. Särskilt har vi hållit undan information om mordet på Olof Palme. Tonläget blir mer aggressivt. Det går inte att lita på bibliotekarier eller journalister. Systemet är riggat. Alla som arbetar på bibliotek är drivna av en politisk vänsteragenda. Mellan anklagelserna poängterar han gång på gång att han älskar Trump och är för monarki. Biblioteken har fiffelat med arkiven och dokument. Han har insiderinfo och vet vem som

har mördat Palme. Varför åker jag inte till Saudiarabien och predikar min feminism, frågar han mig? Vi måste försvara våra kvinnor, tycker han. När jag frågar vilka som är hans kvinnor får jag ett oklart svar tillbaka. Såna kommunister som jag och min vän som arbetar kommunalt har en agenda. Det går inte att lita på oss, än mindre diskutera med oss. Särskilt jag är en idiot. När han får veta att jag har mitt ursprung i Chile hyllar han Pinochet. Hans vän försvarar honom. Säger att han egentligen inte menar det han säger. Stämningen blir så obehaglig att jag och min vän avlägsnar oss till en annan del av lokalen.

För några år sedan skulle det här inte ha hänt. Åtminstone har inte jag upplevt det. Bibliotekarier som anklagas för att drivas av en politisk agenda. Vänster såklart. Lögner och konspirationsteorier blandas ihop som en cocktail. När människor fick reda på att jag arbetade som bibliotekarie ursäktade de sig. Nästan rädda för att jag skulle förhöra dem om vilka böcker de hade läst. Många log och brast spontant ut ”åh, så härligt! Tänk att sitta och läsa hela dagarna”. Förvisso en skev bild av mitt yrke, men bättre än den idag. Vi har blivit en bricka i ett kulturkrig som vi inte rör över. Och jag känner att ännu kallare vindar sveper in.

Glada barn på Läsfestivalen på YCC 2016. Foto: YCC

Rapport från Yafa Cultural Center i Palestina

Tidigare redaktionsmedlemmen Martin Persson tog kontakt med Ibrahim Jammal, BiS kontaktperson på Yafa Cultural Center (YCC) på Västbanken i vårt stöd till en läsfestival 2016, för att försöka få någon information om situationen för barnen och YCC.

Text: Ibrahim Jammal

Översättning: bis redaktion

Teaterföreläsning på Läsfestivalen på YCC 2016. Foto: YCC

BiS har en lång tradition av internationellt engagemang. 2015 inledde föreningen ett samarbete med Yafa Cultural Center (YCC), en NGO som driver ett bibliotek och kulturcenter beläget i Balata Refugee Camp, som ligger strax utanför Nablus på Västbanken. Balata-lägret är ett av de flyktingläger som inrättades av FN för att hysa den stora mängd palestinier som drevs på flykt i samband med den israeliska statens grundande i slutet av 40-talet. I Balata-lägret, som var avsett för 5 000 flyktingar, bor över 30 000 personer på en väldigt liten yta.

På Yafa Cultural Center arbetar volontärer med att ge områdets barn och ungdomar tillgång till litteratur och läsning samt en mängd kulturaktiviteter, till exempel dans- och teatergrupper, författarbesök och radio- och videoproduktion. De gör ett viktigt arbete med att stärka de palestinska barnens och ungdomarnas läskunnighet och kulturella identitet, och ger dem redskap för att uttrycka sig själva och sin situation i olika konstnärliga och dokumentära former.

Efter kontakt med Librarians and Archivists with Palestine (LAP) samlade BiS in pengar och stödde en stor läsfestival, som YCC genomförde i april 2016 som en del av den nationella palestinska läsveckan. Resultatet redovisades av vår kontaktperson

Ibrahim Jammal i *bis* nr 3-4/2016 (kan läsas på BiS hemsida under Läs bis på nätet).

I slutet av oktober skickade *bis* Martin Persson ett mejl till Ibrahim för att, om möjligt, få en bild av nuläget. Martin ställde frågor om den aktuella situationen och hur den påverkar kulturcentret, barnen, etc.

Så här svarade Ibrahim:

Ja, det var länge sedan vi talades vid. Jag är glad över att få kontakt med dig igen. Det var en fin tid då vi hade biblioteksprojektet.

Det är nu mycket oroliga och tragiska tider. Det finns inga ord som kan uttrycka under vilka svåra villkor vi som bor i Palestina lever, med dödande, förstörelse och där barn, kvinnor och hela vårt orubbliga folk görs till måltavlor.

Personligen lider jag av sjukdom och dålig hälsa, men jag fortsätter att arbeta trots alla svårigheter jag har drabbats av.

Tyvärr tillämpar inte världen de mänskliga rättigheter som den sjunger om. I Palestina lever vi med smärta, sorg och död; avstängningar och svårigheter att röra sig mellan städer på Västbanken, och det hemska kriget som Gazarensan genomgår och som inte skiljer mellan sten och människa.

Skolbiblioteket på YCC 2016. Foto: YCC

Palestinierna genomlever mycket ångestfyllda och dystra tider eftersom vi dör tusen gånger om dagen på grund av det ständiga bombandet och förstörelsen som har hemsökt vårt folk i Gaza. Mer än 7 000 martyrer (rapporten skrevs den 28 oktober, övers. anm.) och tiotusentals är sårade och drabbade. Den israeliska ockupationsmakten är, tillsammans med västmakter som USA, Storbritannien och Frankrike, den som avgör om hjälpinsatser ska släppas in i Gaza.

1. Balata-lägre går igenom svårigheter på grund av de allmänna omständigheterna och dagliga räder i lägre, i Nablus och i övriga områden. Under räderna arresterar ockupationsmakten unga män, äldre personer, kvinnor och barn. Den ekonomiska situationen är svår med höga priser på alla varor och leveranser på grund av kriget på Gaza. Jaffa-centret lider av en brist på bidrag till program och projekt från donatorer, vilket har påverkat vårt arbete.

2. Barnen lider av en psykisk och social press, problem, rädsla och oro på grund av kriget och det dödande de bevittnar och upplever. De behöver psykologisk hjälp och lindring genom att göra saker, som underlättar för dem att lämna det psykologiska tillstånd de lever i. Program och utflykter som hjälper dem att

återvända till ett normalt liv. Att låta dem ägna sig åt konst, hantverk, bibliotek, måleri, musik, sång och Dabkeh (traditionell dans, övers. anm.), avspänning, vila, sport, foto, spel och livskunskap, resor... etc.

3. Aktiviteter spelar en viktig roll och gör tillvaron lättare för barnen. Det inkluderar olika metoder som nämnts. Läsning hjälper dem och innebär en psykisk avlastning. Biblioteket uppfattas som en av platserna där barnen kan utveckla sig genom berättelser, genom att måla, skriva och teckna. Vi spelar en viktig roll i barnens mående genom samarbete med lokalsamhället och genom att inbegripa föräldrarna i dessa aktiviteter, liksom i biblioteket.

4. Vad jag hoppas på är säkerhet, stabilitet, fred, rättssäkerhet och att kunna leva ett anständigt liv i en oberoende och självständig stat för hela vårt folk. Där barnen kan leka och ha roligt. Där det finns trädgårdar, parker och simbassänger. Med skolor, universitet och rörelsefrihet. Israelernas ockupation medför död och förstörelse. Där det inte finns någon israelisk ockupation, ingen död och förstörelse. Där barn kan drömma fritt. Där de kan leva i frihet, och besöka alla heliga platser som tillhör oss palestinierna.

Klockan klämtar för Ifla

Under några varma dagar i augusti mötte Emma Karlsson en global organisation i kris och bibliotekarier som brinner för rättvisefrågor.

Text: Emma Karlsson

Jag skulle åka till Den Haag i egenskap av mitt arbete, för att delta i en konferens om hbtq-frågor och biblioteksverksamheter. Det var en så kallad satellitkonferens till organisationen International Federation of Library Associations and Institutions (Iflas) kongress World Library and Information Congress (WLIC) som i år var förlagd i Rotterdam, Nederländerna. Under de senaste åren har Ifla figurerat i flera debatter, bland annat för att ha ett ohälsosamt ledningsklimat. Men den senaste kontroversen, som briserade några veckor innan min resa, var ett ständigt samtalssämne under sommaren före kongressen. Federationen hade beslutat att förlägga nästa års kongress i Dubai, Förenade Arabemiraten. För första gången i ett arabisktalande land, men även ett land utan demokrati, som utdelar fängelsestraff till olikstänkande och som definitivt inte värnar mänskliga rättigheter, där hbtq-personer är särskilt utsatta. Förenade Arabemiraten hade gått in och förbjudit kongressen att ta upp frågor som rör hbtq-personers rättigheter, ett alldeles oerhört övertramp. Men Ifla hade gått med på det, och verkade inte lyssna alls på kritiken. Jag var på väg till en satellitkonferens om just hbtq och biblioteksfrågor, anordnad av två konstellationer inom Ifla. Stämningen gick att ta på. Hur hade frågan landat i själva organisationen?

Ett brustet förtroende

Inte så bra visade det sig.

Jag var nog naiv. Jag hade inte förstått hur mycket denna globala organisation har betytt för bibliotekariesamfundet. För mig har Ifla varit något långt borta, till för just biblioteksföreningarna, inte så mycket mig som enskild bibliotekarie, även om dessa förstås hör ihop någonstans. Planeringen för konferensen ändrades. Vi skulle ägna tid åt att diskutera beslutet om Dubai, hur vi skulle gå vidare. Jag kan inte gå in på allt som sades, men det blev tydligt att något i förtroendet hade gått sönder. När jag fick höra om vilka kommentarer och uppmaningar som skrivits mellan enskilda medlemmar blev jag förbluffad. Någon gång kanske man slutar förvånas av vad människor kan göra mot varandra, men jag kom på mig själv med att tänka att bibliotekarier inte kunde säga sådant till varandra.

För en del hade det här varit en otroligt mörk period i livet. Många kände sig övergivna av en organisation som man hade litat på. Jag insåg för första gången vilken enorm organisation Ifla egentligen är, vilken typ av konsensus som måste finnas för att man ska kunna driva frågor framåt. Och nu hade man kommit till ett vägskil. Fast ett konstruerat sådant. I debatten hade man ställt två grupper mot varandra, hbtq-personer å ena sidan och kvinnor i resurssvaga länder å andra sidan som inte kan ta sig till Europa eller Nordamerika på grund av kostnad och svaga pass.

Ur ett intersektionellt perspektiv är en sådan motsättning tämligen konstruerad. Det är definitivt ett problem att alla inte kan delta. Det är ett problem att hbtq-personer diskrimineras. Att ställa dessa två grupper

mot varandra gynnar ingen. Ingen är fri förrän alla är fria. Jag kunde inte komma förbi det jag tyckte var det verkliga problemet: pengar. Att anordna den globala kongressen verkade kosta ohemult med pengar, som omöjliggjorde för ganska många länder att kunna vara värd för den. Hur fanns det en rättvisa om bara rika länder kunde anordna kongressen? Underförstått att dessa rika länder oftast ligger i Europa eller Nordamerika.

Ett dekolonialt Ifla?

Argumentet för Dubai var också att man behövde ta frågor om mänskliga rättigheter till länder där dessa inte respekterades. Det hade gjorts förr, med Kuala Lumpur till exempel. Skillnaden där var att värdlandet inte lade sig i vad som skulle tas upp, och Malaysia ligger högre upp på diverse index kring demokrati och mänskliga rättigheter än Förenade Arabemiraten. "Ifla behöver bli dekoloniserat" hörde jag. Ett argument som känns tunt när synen ändå är att rika, utvecklade och demokratiska länder behöver upplysa resten av världen (som är fattig, underutvecklad och odemokratisk) om hur mänskliga rättigheter fungerar. Tanken att arbeta för att mänskliga rättigheter ska gälla överallt, alltid är säkert bra, missförstå mig rätt. Men är det verkligen dekolonialism att låta ett land diktera innehållet i en kongress, som dessutom innebär att en förtryckt grupp inte får diskuteras eller ens nämnas?

Vad blir nästa steg?

För mig satte debatten och konferensen en fråga i skarpt ljus: vad är Iflas relevans som organisation? Efter de senaste årens skandaler kan man verkligen behöva påvisa den för att få upp förtroendet som många tappat. Men fler frågor väcktes också naturligtvis. Behövs konsensus i en global organisation? Kan vi gå vidare utan den? Kan vi ha en global organisation som inte står upp för sina grundvärderingar och vilka är dessa i så fall?

Under årsmötet i Rotterdam, som är en del av kongressen, antogs en motion om att inte förlägga årsmötet i samband med kongressen i Dubai. Ganska snart därefter drog Förenade Arabemiratens biblioteksförening tillbaka sitt erbjudande om att vara värd. Det blir därmed ingen kongress alls nästa år. Frågan är hur man går vidare överhuvudtaget. Kanske genom att faktiskt börja lyssna på alla sina medlemmar som brinner för verklig demokrati.

Ifla är en global organisation som grundades 1927 som en intresseorganisation för biblioteksföreningar och bibliotekarier, och syftar till att skapa ett starkt bibliotekariesamfund i världen. Genom sina kommittéer och Special Interest Groups bevakar de olika ämnen inom biblioteksvärlden, och det är dessa grupperingar som håller i satellitkonferenser runt, och även på, den årliga kongressen. På kongressen hålls även årsmötet. Associerat med Ifla finns även ett flertal priser och stiftelser.

Ur arkivet: *bis* nr 3 1992.

Efter ett seminarium i Lund med rubriken "Biblioteken som serviceföretag" skrev Siv Wold-Karlsen en text med denna pricksäkra illustration av *bis*'s mångåriga illustratör Ulf Larsson.. Väl värd att lyftas igen!

Norge och Sverige

– ett samtal om läget

bis Lena Lundgren ställde några frågor till vår mångåriga kontakt Anders Ericson i Norge. Hans svar kommenteras av Lena. Anders Ericson är bibliotekarie, men har varit journalist, för det mesta frilansare, sedan 1999. Han driver sedan många år bloggen *Biblioteket tar saka*. Han fick den norska biblioteksförningens pris 2020.

Text: Anders Ericson och Lena Lundgren

Lena

Jag undrar nu hur läget är på biblioteken i Norge? Pågår det några intressanta diskussioner? Vilka är de stora frågorna? Hur är förhållandet till politiken, nationellt och lokalt? Har ni problem med påverkansförsök? Finns det något radikalt nätverk eller dylikt?

Anders

De stora frågorna? Jeg må først understreke at dette er helt mine egne tanker, i mangel av noe som likner på djupe, kritiske analyser fra autoriteter på området. Den siste var vel i 2013. Etter åtte år med et sosialdemokratisk statlig "Kulturløft" måtte de likevel konkludere med at "den kulturelle grunnmuren, som folkebiblioteker, har tapt".

Det norske samfunnet er ikke så motsigelsesfullt og har ikke en så klar ytre-høyre-regjering som Sverige. Vår regjering kaller seg "rød-grønn", sosialdemokratisk/senterpartistisk. Med støtte fra Sosialistisk Venstreparti. Så her foreslår ingen angiveri av papirløse og ingen sentrale politikere vil detaljstyre kulturlivet. Og bare noen helt marginale har til nå forsøkt å virkelig bekjempe biblioteket.

Det var faktisk under en typisk borgerlig regjering at lovendringen gikk gjennom, der vi fikk innført "debattbiblioteket". I loven heter det siden 2014 at biblioteket skal "være en uavhengig møteplass og arena for offentlig samtale og debatt". Nå skal det sies at dette ikke koster mye for stat eller kommune, for det er bare noen store og mellomstore bibliotek som på alvor har gjennomført det i praksis.

Lena

Många svenska bibliotekarier åker till Oslo och imponeras av nya Deichman Bjørvika. Vad har det biblioteket betytt?

Anders

Det gjør det nok vanskeligere for politikere å skjære ned. Men vit at i Helsingfors, som er like stor som Oslo, er utlånet fire ganger høyere. Rett nok i 2019, før Nye Deichman åpna.

Vi har fått en god del flere nye, gode bibliotekbygg det siste tiåret i mellomstore kommuner, for eksempel i Bodø og i Lillestrøm, noe som også har vakt positiv oppmerksomhet. Statistikken viser at særlig besøk i bibliotek øker, også i forbindelse med arrangementer.

Lena

Då har ni en enklare situation än vi har i Sverige. Här får biblioteken stramare tyglar från politikerna, både när det gäller styrning och direkt påverkan. Och ständiga faktiska ekonomiska neddragningar bland annat eftersom biblioteken inte får kompensasjon för de kostnadsökningar som är resultatet av vår höga inflation. Vi ser med beundran och avundsjuka på de stora satsningar som görs i Norge på nya bibliotek (och museer)!

Vi var mycket nyfikna på resultaten av införandet av "debattbiblioteket" i er nya lag, så det är ju en besvikelse att det uppdraget inte har fått någon större spridning.

Anders

Det er nå påvist, i en doktoravhandling, at tallet på arrangement har gått opp, men at det er langt mellom de gode debattene. Noen år var det statsstøtte til dette, og mange har fått seg flyttbare scener og bedre lydanlegg, men debattene uteblir.

Da jeg reduserte virksomheten min på bloggen i sommer, var det etter økende frustrasjon gjennom lang tid. Jeg har i snart 30 år, først som journalist og så som blogger, forsøkt å stille noen viktige, "overordna" (meta-) spørsmål, mest internt i miljøet. Jeg får noen "likes" og "følgere", men stort sett fra andre på venstresida.

Bodø Bibliotek. Foto: Bodø bibliotek.

Og bare fra folk ”på golvet”, praktisk talt ikke fra folk i posisjoner. Og få melder seg på i debatter og kritiserer heller ikke.

Jeg har i tjuve år aktivt kritisert Nasjonalbiblioteket (NB), under to direktører, men de har aldri svart meg på et eneste punkt. Nå skal det sies at heller ikke andre kritikere får svar. Det er vel under NB-ledelsens verdighet å svare kritikere.

Lena

På tal om Nasjonalbiblioteket, det ligger ju mycket långt framme när det gäller digitalisering.

Anders

Jo, det har sine klart gode sider, men der har det også vært kritikk, men svært lite svar og informasjon. I ei ny bok om digitalisering er forfatteren, en kjent medievit, lite imponert over NB: ”Som institusjon er dei sær opptekne av å byggje eit positivt omdøme på kor flinke dei er, og kor demokratisk viktig digitaliseringa er – og det er jo rett, men det er også det einaste vi høyrer om arbeidet. Sett på spissen: Dei tuklar teknologisk med kultur-arven vår utan at nokon stiller spørsmål ved det.”¹

Lena

Det där känner vi igen! BiS har tagit upp flera stora frågor, men det kommer inte igång någon diskussion och än mindre några konkreta resultat.

Anders

Lojaliteten oppover, laugsånden og konsensusen i det vesle fagmiljøet vårt viser seg knallsterk. Vi er så få personer at nesten alle kjenner alle, vi er på de samme konferansene og skåler for hverandre. Men det er jo menneskelig. Bare noen få er i så fri posisjon som meg, særlig etter at jeg ble pensjonist, for de unge må hele tida være opptatt av mulighetene til å få best mulig jobb og lønn. Og de litt eldre er opptatt av å sikre pensjonen.

Lena

Här upplever vi att det inte bara finns en konsensus utan också en ängslighet, eller en tveksamhet att sticka ut och framföra kontroversiella åsikter, alltså självzensur. Det politiska läget är så polariserat.

Anders

En annen grunn til konsensus og passivitet er nok at den bibliotekfaglige akademiske tradisjonen i Norge er så kort og begrensa. Den første doktorgraden i bibliotekfag kom ikke før 1996, og de få som forsker i dag jobber i liten grad med ”meta-spørsmål”.

Som bakgrunn for den begrensa kritiske akademiske aktiviteten, ligger nok rekrutteringa til utdanninga og yrket. På 1970-tallet var mange bibliotekarer opptatt av det demokratiske potensialet til folkebiblioteket, men på 1980-tallet ble dette plutselig uaktuelt. En rektor ved bibliotekskolen den gangen sa, i lystig lag, att han ikke ga plass til de mange søkerne som la vekt på at de ”elsket å lese”.

Lillestrøms bibliotek. Nominert til Norsk Biblioteksforenings utmärkelse Årets bibliotek 2023. Foto: Christian Wangberg

Lena

Då är det ett område där vi faktiskt har ett bättre läge. Forskningsområdet har vuxit kraftigt och vi har forskare som är aktiva även i samhällsfrågor som folkbibliotekens identitet och bibliotekens verksamhet för och med nyanlända. Men så mycket diskussion blir det inte ens om det och ämnesvalen i stort ligger ibland långt från biblioteksverkligheten.

Anders

Nå har i tillegg IFLA gått i "konsensus-fella". Er det virkelig ingen nasjonale biblioteksforeninger eller forskingsmiljøer som er engasjert i IFLA, og som kan – uavhengig! – forske på de alarmerende udemokratiske og arbeidsmiljø-ødeleggende prosessene de siste par åra? Noe heter profesjonsforskning. Der burde IFLA-saken inspirert til en doktorgrad eller flere.

Lena

Svensk biblioteksforening är aktiv inom IFLA. Där har vi i vår förening inte orkat med att engagera oss.

Anders

Du spør også "Finns det något radikalt nettverk eller dylikt?". I Norge har vi ikke noe BiS, verken organisasjon eller tidsskrift. Jeg vet det var samtaler om å få til noe liknende en gang tidlig på 1970-tallet, men marxistleninistene (jeg var sjøl med der, noe seinere) mente det ville vært sekterisme. Det er synd, har jeg sagt seinere.

Lena

bis gör sitt bästa för att vara en röst till i debatten genom att ta upp frågor som annars inte diskuteras i den svenska biblioteksvärlden. Dina bidrag till *bis* genom åren har absolut breddat våra perspektiv och utblickar!

Anders

Det har vært godt for meg også, å kunne ytre seg om "eksistensielle" spørsmål. Så takk. Jeg håper dere klarer å holde det gående.

Vi hadde inntil for tre år siden ei e-postliste, "Bibliotek-norge", omtrent som Biblist. Over 2 400 var med der. Det kunne gå gode debatter der om "vanskelige" spørsmål. Men den ble faktisk nedlagt av Nasjonalbiblioteket. Som alternativ oppretta de et eget nettforum, men som aldri har fungert. Et alternativt, "indie", Bibliotek-norge ble oppretta etter mønster av det nedlagte. Jeg har posta der, men praktiske spørsmål og ledige jobber tar mest plass. Og langt fra så mange er med der nå som før.

På Facebook fins det grupper, men på den største (?) med 1 300 medlemmer, er det aller mest boktips, ledige jobber osv. Omtrent som på Biblist.

Anders

Du spør også, Lena: Vet du möjligen något om hur läget är i Danmark, har du några kontakter där?

Der kjenner jeg for tida ingen som kan kalles "kritiske". Og Biblioteksamfundet er slått sammen med alt mulig annet "kultur". Danske bibliotek har store nedskjæringer, har jeg registrert, men jeg ser ingen store protester.

Lena

Förr hade vi goda kontakter med Danmark, biblioteken där var ju då på flera sätt i framkant. Vår mångåriga *bis*-redaktör Lennart Wettmark hade goda kontakter med föreningar och grupper liknande BiS i USA, England och Tyskland och vi gjorde också studieresor till både Tyskland och London. Men uppenbarligen är de radikala grupperna inte aktiva längre. I USA verkar diskussionen pågå även inom American Library Association (ALA).

Vem tar upp diskussionerna?

Ja, tydligen saknas de stora diskussionerna om biblioteken och den kritiska granskningen i flera länder! Förmodligen beror det på ett förändrat samhällsklimat och på många ställen både en starkare politisk styrning, som i USA, och kraftiga ekonomiska ner-skärningar, som i England. Hur kan vi få igång de viktiga diskussionerna igen? Tack Anders för din rapport och dina reflektioner!

Norge:

<https://bibliotekettarsaka.com/>

Danmark:

<https://perspektiv.kulturoginformation.dk/p/perspektiv/>

- 1) <https://bokogbibliotek.no/nyheter/nasjonalbiblioteket-under-lupa-i-ny-bok-6146/>

Bokcirkel bakom lås och bom

Kriminalvårdens utbredda plats- och personalbrist sliter på såväl intagna som anställda. All variation i vardagen välkomnas. I Umeå har bibliotekets bokcirkel på fängelset blivit ett andrum för deltagarna.

Text: Karin Råghall

Innan vi kommer fram till fängelsets aktivitetsrum passerar vi ett oändligt antal slussar och låsta dörrar. Aktivitetsrummet är kalt. Svarta skinnsoffor, några stolar, tomt på väggarna. Ett par spelkonsoler och tevespel ligger utspridda.

Jag har följt med bibliotekarien och BiS-medlemmen Hanne Eklund till en bokcirkel som hon och hennes kollega Maria håller på fängelseanstalten Ersboda i Umeå. Medan vi ställer i ordning lokalen hämtar kriminalvårdaren de intagna. Den som kommer in först hinner knappt säga hej innan han börjar prata om att han inte gillade slutet på boken. Hanne försöker få honom att spara sina tankar tills alla har kommit och ber honom hjälpa till med möbleringen.

Deltagande i bokcirkeln är frivilligt. Vid det här tillfället läser de romanen *Bror* av David Chariandy, som deltagarna har varit med och valt ut. De har pratat om boken vid flera tillfällen och det här är sista träffen.

När alla är samlade ber Hanne deltagarna att påminna varandra om vilka regler som gäller. En är att alla i rummet – även kriminalvårdare – ska delta aktivt i diskussionen. Det är också tillåtet att provprata och viktigt att ”lyssna snällt”, som en av deltagarna uttrycker det.

Kritik mot långa häktetider

Biblioteket i Umeå har sedan länge försett klienter i fängelset med böcker genom att en bibliotekarie kommer på besök varannan vecka. Men tills för några år sedan fanns ingen övrig biblioteksverksamhet.

Flera tunga aktörer såsom Europarådet, FN och Amnesty har kritiserat Sveriges långa häktetider. De häktade hinner ofta sitta av hela sitt straff i häktet. I ett försök att göra vistelsen mindre tung frågade en anställd på Kriminalvården i Umeå om biblioteket kunde ordna en läsecirkel. Biblioteket nappade och Hanne Eklund var en av dem som fick uppdraget. Hon har hållit bokcirkelträffar på såväl häktet som fängelset.

– Behovet av att se, höra och vara i något annat än fängelsemiljön en stund – kanske också få vara någon annan – är jättestort, säger Hanne.

Flykt mot bättre tillvaro

En av de viktigaste ingredienserna för att få till bra samtal i cirkelarna är rundor, det vill säga att deltagarna får prata i tur och ordning utan att bli avbrutna.

När vi tar en runda kring vad de tycker om David Chariandys *Bror* som helhet börjar flera med att säga ”Den var skit”. Flera upplever att det är rörigt och svårt att hänga med när berättelsen skiftar mellan olika tidsplan. Hanne och Maria säger att de såhär i efterhand inser att boken hade tjänat på att läsas i ett sträck.

Flera säger att bokens skildring av en hårt slitande mor har stannat kvar i dem. Modern har lämnat Trinidad med sina söner för att få ett bättre liv i USA. Men det blev inte som hon tänkt sig. En bokcirkeldeltagare konstaterar att han förstår mer av boken efter att vi har pratat om den tillsammans.

– Jag började tänka på min egen flykt för att nå en bättre tillvaro – se hur det gick för mig! utbrister han och slår ut med armarna.

Samma kille ska mucka inom en snar framtid. Apropå det stundande livet i frihet säger han att han hoppas att hans egen bok ska sluta bra.

Ovana vid djupa samtal

Vid ett par tillfällen under cirkeln blir det fnissigt. Hanne bryter in och frågar vad som händer. Deltagarna förklarar att de inte är vana vid att prata allvar med varandra. På anstalten är det oftast en skämtsam jargong.

– Vi pratar sällan om sånt som är privat och seriöst. Det är positivt att vi får göra det här, vi är bara ovana, säger en deltagare.

Eftersom det är avslutning har Maria och Hanne tagit med godis, två kilo närmare bestämt, enligt noga utvalda önskemål som togs fram under en engagerande runda vid förra tillfället. Godislådan ändrar stämningen och intensiteten i rummet. Det blir fart och aktivitet. Någon konstaterar att han inte har ätit godis på sju månader. Endast ett par bruna kolasnurror ligger kvar i botten när det är dags att packa ihop.

Vi frågar vad deltagarna tycker om att ha varit med i en bokcirkel. Flera berättar att de var tveksamma till att delta.

– Samtalen har blivit bättre och mindre stela än jag trodde. När alla bidrar med sina tankar blir det bra, säger en deltagare.

– Jag har lärt mig mycket, om moderskärlek och om att kämpa när livet är svårt, säger en annan.

De flesta gillade inte *Bror* men har ändå uppskattat att vara med.

– Vi är tacksamma för att ni tar er tid och kommer hit och är så engagerade. Det blir en variation i vår vardag och det är lärorikt, säger en av deltagarna.

Uppskattat författarbesök

Innan *Bror* läste bokcirkeln *Blir du ledsen om jag dör* av Nicolas Lunabba. Flera pratar varmt om det. Läsningen avslutades med ett författarbesök. Många kände igen sig i Nicolas Lunabbas beskrivning av att växa upp i fattigdom och våld och ”vara bäst på att vara sämst”, som bokens Elijah erfar.

– Lunabba skriver om sånt som samhällsklyftor, bakgrund och uppväxt och det väckte många tankar, säger en av deltagarna.

Hanne tar vid:

– De flesta kände igen sig i boken medan några inte gjorde det. Det skapade bra diskussioner. Vi kom att prata mycket om individens kontra samhällets ansvar.

Inspirerade av Lunabbas berättelse uttryckte flera efter författarbesöket att de kanske kunde dra nytta av det de har ställt till med.

Innan vi går frågar jag hur deltagarnas tillvaro är på fängelset i övrigt. Det är som att dra ur en propp. Glömda är rundorna, flera pratar i mun på varandra. En har fått vänta i två månader på att få ringa till sin familj. En blev utan mat när han kom 30 sekunder för sent till matsalen. Flera upplever sig dåligt behandlade av personalen. Kriminalvårdaren bekräftar att det finns stora problem med underbemanning och överbeläggning.

”Måtte vi inte ses igen”

Någon vecka senare träffar jag Hanne över en lunch. Hon är förvånad över att intresset för bokcirkelarna har varit så stort.

– Jag trodde att det skulle finnas ett stort motstånd, att de skulle tänka att det var flummigt. Det är häftigt att se den respekt som skapas i rummet under de här träffarna. Vi möter personer som aldrig förut har fått prova att ha ett rimligt och respektfullt samtal i sina liv.

I sin arbetsvardag på ett stadsdelsbibliotek möter hon ofta ungdomar som har det stökigt i tillvaron och saknar stöd från vuxna.

– Ibland har jag tänkt: Måtte vi inte ses igen. Jag vill inte läsa för dig om fem år.

Innan fängelsebokcirkeln genomförde Hanne och Maria en annan form av träffar på häktet. Eftersom de inte visste vilka som skulle delta från gång till gång valde de att ta med kortare texter som de läste högt för deltagarna.

– Efterhand insåg vi att det också passade bra eftersom många på häktet är rastlösa, oroliga och har svårt att koncentrera sig. Högläsning blir ett sätt att sänka tröskeln för att folk ska delta.

Hanne Eklund Foto: Karin Råghall

Är det någon text som har funkad särskilt bra?

– Det som funkade bäst för oss är krönikor om hur man ska leva sitt liv, om manlighet och föräldraroller, gärna med humor i. Vi har till exempel haft jättebra samtal kring stycken ur Olof Wretlings *Diagnoserna i mitt liv*. En annan magisk stund var när vi läste en dikt av Daniel Boyacioglu. Det blev en särskild rytm som funkade. En som aldrig hade läst poesi började läsa med, vilket var helt oväntat för oss.

Förutom vikten av att hitta rätt text är inramningen viktig, påpekar Hanne.

– Precis som på fängelset är vi noga med samtalsregler, att prata i rundor och att det som sägs i rummet stannar där. Vi påminner om att det inte är skola och att vi inte skrattar åt varandra, samt att bra samtal kräver att alla pratar – inte bara bibliotekarierna. Det gäller att försöka skapa en så jämlik situation som möjligt.

BIBLIOTEKSVERKSAMHET PÅ FÄNGELSER OCH HÄKTEN I UMEÅ:

- Bokleveranser varannan vecka
- Bokcirkel på fängelseanstalten Ersboda / lästräffar på häktet
- Bokcirkel på fängelseanstalten Sörbyn
- Projektet *Sagor inifrån* på Sörbyn, där intagna får läsa in sagor som skickas som ljudfiler till deras barn

DEN DYRBARA KULTUREN

Sveriges förmodligen dyraste tavla är Batavernas trohetsed till Claudius Civilis, ett verk utfört av Rembrandt van Rijn c:a 1661-62, och för närvarande placerad på Nationalmuseum i Stockholm. Under hösten har en infekterad och het debatt blossat upp kring var verket framgent ska befinna sig. Tavlan som ägs av Kungliga Konstakademien är värderad till cirka en miljard kronor. 1798 skänktes målningen, redan då mycket värdefull, till Konstakademien av släkten Grill med villkoret att den aldrig skulle få säljas. För 150 år sedan placerades tavlan på det nybyggda Nationalmuseum.

Sedan dess har den också varit en av museets största attraktioner. Men sedan ett antal år tar Konstakademien ut en årlig hyra för verket. Problemet nu är ju som de flesta vet att statlig finansiering av kulturverksamhet blivit alltmer kostsam vilket även tydligt färgar kulturklimatet just nu. Nationalmuseum, liksom en rad andra museer och kulturinstitutioner, har en mycket knapp och nedbantad budget. Utöver att ha stängt på måndagar har museet även stängt på tisdagar. De anser sig inte heller längre ha råd att hyra Rembrandttavlan av Konstakademien.

Konstakademien å sin sida har heller inte råd att ha tavlan i sina egna lokaler. Kostnaden att korrekt kunna skydda verket från stöld och slitage med mera är för hög. En del i konflikten är också att Nationalmuseum är en statlig institution och Konstakademien är autonom och bland annat finansieras med hjälp av fonder och donationer. Hur denna knepiga fråga kommer att landa vet ingen idag men efter att Konstakademiens ledamöter tydligt sagt ifrån att verket inte får hyras ut till andra länder har den ständige sekreteraren meddelat att de tills vidare väntar med att fatta ett beslut kring verkets framtid.

Jag funderar på om det är en tillfällighet att den här typen av frågor inom kultursektorn dyker upp just nu? Statens Fastighetsverk (SFV) som ligger bakom en hel del av problematiken kan nog vara en starkt bidragande orsak. SFV är en statlig myndighet som äger en rad kulturbyggnader som Nationalmuseum, Operan, Naturhistoriska riksmuseet, Kungliga biblioteket och nästan hela Skeppsholmen samt ett flertal andra byggnader runt om i Sverige. Under senare tid har SFV haft som policy att ta ut "marknadsmässiga" hyror från en rad kulturinstitutioner, detta samtidigt som de ekonomiska anslagen och förutsättningarna inte höjts tillräckligt, snarare sänkts, av stat och regering. De ekonomiska problemen för en rad museer och teatrar är så stora att deras existens är allvarligt hotad. Summan av resonemanget är att staten tar ut mer i hyra än vad de statliga kulturinstitutionerna får in i anslag och resurser, vilket leder till att de inte kan betala de dyra hyrorna.

Det kanske mest konkreta exemplet på hur illa ställt det kan vara med viss kulturverksamhet är när Naturhistoriska riksmuseet tvingades stänga i slutet av sommaren på grund av att renoveringsbehovet var så akut. Bland annat rasade ett tak ner. Museet som är ett av Sveriges mest besökta har genom åren för otaliga skolklasser fungerat som ett pedagogiskt och inspirerande komplement till ordinarie undervisning.

Trots upprepade indikationer som tydligt visar hur olika typer av kulturverksamhet står inför avgrundsstora problem håller kulturminister Parisa Liljestränd en märkligt låg profil. I en intervju i Dagens Nyheter 1 september i år lovar hon visserligen att undersöka och se över problemen med exempelvis SFV:s höga hyror samt, och om det är nödvändigt, tillsätta en utredning som granskar olika möjligheter att lösa problemen. Lite märkligt ändå att det måste tillsättas en utredning för att ett tak rasar ner på ett statligt museum, eller att öppettider och service på olika kulturinstitutioner dras ner till nivåer som vi inte sett i modern tid. Att det behövs resurser för att få kulturverksamhet att fungera är, enligt mig, en förutsättning för att de ska kunna utföra sitt uppdrag som är mycket viktigt, inte minst med tanke på kommande generationers möjlighet att berika sina liv med kultur och vetenskap i olika former.

En liknande *kommunal problematik* som jag också kommer att tänka på är Stockholms stadsbibliotek vid Odenplan. Visserligen håller det kanske inte på att rasa ihop, ännu i alla fall, som Naturhistoriska Riksmuseet. Men någon tanke på att bygga ett nytt mer funktionellt huvudbibliotek i Stockholm lär vi nog få vänta på länge. Om jag inte minns fel har det gjorts ett antal utredningar av olika experter och frågan har diskuterats och förslag har dryftats från olika arkitekter med mera. Något konkret resultat av detta har, såvitt jag vet, ännu inte sett dagens ljus.

Till allt detta kan läggas de urholkade statsbidragen till folkbildning, studieförbund, och folkhögskolor. Regering och riksdag har mycket att ta tag i, där Claudius Civilis på Konstakademien kanske är ett mindre problem att lösa, trots allt.

Röda Lina

S k u l p t u r
i Skåne. Grupperbete utfört av stud
ter ur Konsthistoriska seminarier v
Lunds universitet. Red. av Sven San
ström.
[Lund] 1966. 67 s. Ill. personreg.

Illustration: Eleonor Pavlov.

”Man måste utmana tjänstemannarollen ibland.”

En röst som ofta efterfrågas i debatten om angiveriförslaget i Tidöavtalet är chefer som öppet visar sitt motstånd. Frågan har bland annat lyfts av Biblioteket anger inte, som intervjuades i förra numret av *bis* och av BiS styrelse i ett nyligt uttalande. En av få chefer inom biblioteksvärlden som öppet kritiserat avtalet är Torbjörn Nilsson, bibliotekschef i Malmö. *bis* Moa Stockstad ringde upp honom för ett samtal om tjänstemannarollens gränser.

Text: Moa Stockstad

När Tidöavtalet var färskt intervjuades Torbjörn Nilsson i *Biblioteksbladet* (2 november 2022). Då sa han bland annat att Malmö stadsbibliotek inte skulle ange någon och resonerade kring att det handlar om vem man är som tjänsteman i en demokrati, när man har röstat fram sina politiska representanter som i sin tur fattar beslut. Han ställde sig frågan ”När blir det problematiskt?” Ett år senare ställer jag exakt samma fråga, fast kanske mindre retoriskt. Torbjörn svarar:

– Jag tror att många går runt med en ständig känsla av osäkerhet kring hur ens mandat ser ut. Men det är väldigt viktigt att vi (chefer och andra) faktiskt uttalar oss i frågor som rör verksamheten. Våra styrdokument är så tydliga med att vi till exempel ska prioritera vissa grupper.

Ökad polarisering och osäkerhet

Med 11 år bakom sig som bibliotekschef i Malmö stad och dessförinnan motsvarande position i Helsingborg och dessutom kulturchef i Hässleholm före det, ser Torbjörn en utveckling mot ökad osäkerhet att uttala sig tydligt i offentligheten.

– Jag upplever att vi idag lever med en mer polariserad situation än det varit tidigare som kanske leder till ökad osäkerhet. Som jag ser det sammanhänger polariseringen med att SD blev så stora i form av politiskt inflytande.

Jag säger att jag tänker att vad som räknas till kontroversiellt och politiskt också ändras nu, att det som nyss var självklart för ett bibliotek kanske inte är det längre.

Torbjörn svarar att det finns en risk att man från bibliotekens sida drar sig tillbaka när samhället blir mer komplext eftersom det känns obekvämt. Då kanske man väljer att fokusera på grunduppdraget och samlingarna.

– Men biblioteken är också en viktig plats för demokrati. Det är grunden för annan möjlig verksamhet. Det är tråkigt tycker jag, att folkbiblioteken sällan används på det demokratiska sätt som hade varit möjligt med en mer progressiv kulturpolitik. Det är en stor brist i bibliotekslagen att kommunerna ändå gör som de vill, och det är få som satsar på biblioteken.

Vikten av stöd uppifrån

Jag frågar hur mottagandet av hans egna uttalanden varit och Torbjörn berättar att det varit väldigt positivt, såväl från personer i den egna biblioteksorganisationen som från biblioteksvärlden i stort och övriga branscher. Och hans egen hållning är densamma nu som tidigare:

– Jag hoppas och tror att regeringen ser orimligheten i detta, men om det blir lag hade jag sagt nej, vilket också är ett nej för mina medarbetare. I förlängningen hade jag riskerat att få sparken.

En tanke bakom de framförda kraven på chefer att ta offentlig ställning är att det underlättar för andra. Även för Torbjörn var det till ett stöd, om än i efterhand. Det visade sig nämligen att kommunstyrelsen i Malmö precis hann fatta ett beslut i linje med hans eget uttalande. Och Torbjörn återkommer i intervjun flera gånger till att ens situation som tjänsteman påverkas av vilka politiker som styr i kommunen, eftersom det trots principer om armlängds avstånd och delegationsordningar alltid finns ett visst mått av politiskt styre. Att vissa kommuner hade varit svåra att verka i.

– Och just SD använder sig ju väldigt mycket av kulturpolitiken för att nå sina mål. Det är viktigt här att tänka på att principen om armlängds avstånd är en lös överenskommelse, inte en lag. Det vi gör och inte gör är på mandat från den politiska nivån, men politiker kan gå in och detaljstyra om de skulle vilja.

Armlängds avstånd: exemplet Drag Queen Story Hour i Trelleborg

Vi kommer in på situationen i Trelleborg då en lokal SD-politiker i rollen som tillträdande ordförande i Kultur- och fritidsnämnden på eget bevåg beslutade att ställa in Drag Queen Story Hour, något som sedan upphävdes av ett gemensamt beslut i Kultur- och fritidsnämnden (med SD-politikern som enda motståndare). Här är grundproblemet enligt Torbjörn just att politikerna lade sig i överhuvudtaget:

– Här uppfattar jag en glidning. Det som förut var ett helt vanligt tjänstemannabeslut kan plötsligt bli något som politiker lägger sig i. Då blir man osäker på sin roll. Inte bara politiker överträder armlängds avstånd, även chefer kan gripa in på ett sätt som går emot delegationsordningen. Ibland kan det ju vara rimligt som med pandemin, men i många frågor är det inte det. Det har också aktualiserats i och med kriget i Gaza där många har personliga kopplingar och uttalar sig, till exempel i sociala medier. Det måste vara tillåtet.

Om pins mot angiveri

Jag nämner att det på sina håll i Bibliotekssverige blivit diskussion kring bibliotekspersonal som bär pins mot angiveri, där chefer tolkar det som att ta ställning i en partipolitisk fråga, medan de som väljer att bära pins menar att det handlar om just verksamheten.

– Man måste utmana tjänstemannarollen ibland. Och så är det också så att man som chef måste tillåta väldigt mycket tankar och åsikter. Generella förbud är inte bra.

Jag: Jag har nog tänkt på det som regnbågsflaggor som många vårdpersonal går omkring med, en signal om att här är du trygg, till skillnad från vissa andra politiska budskap.

– Och pins och liknande saker kanske ändå känns rätt så bra för en papperslös person som kommer in på biblioteket. Men det är nog bra att vara förberedd på hur man ska agera när man får kritik. Och det gäller även med HBTQI-certifierade bibliotek, som i vissa kretsar kan vara en röd flagg. Det är viktigt med stöd från omgivningen på grund av risken för konsekvenser i form av upprörda människor och rena hot.

Neutralitet och självcensur

Jag frågar hur Torbjörn ser på neutralitetsbegreppet i biblioteksverksamhet. Ska bibliotek vara neutrala?

– Man kan ju inte vara neutral. Biblioteken styrs av en ideologi som präglas av bibliotekslagen, FN:s deklaration om mänskliga rättigheter, demokratiska värden och hållbarhetsmål. Det är inte neutralt. Men bibliotekens dåliga representation är ett problem. Med en mer blandad personalgrupp kanske fler perspektiv kan få en plats. Det finns en bristande debatt i biblioteksvärlden generellt och det blir sällan diskussioner. Bibliotekslagen och annan lagstiftning är inte så känd på den politiska nivån, i synnerhet inte bland lekmannapolitiker. Här skulle personal på biblioteken, såväl chefer som medarbetare, behöva höja sin kunskap i dessa frågor. Det är också en resursfråga. En del bibliotek kanske har tid och möjlighet att reflektera medan andra har fullt upp med att bara lyckas bemanna för att hålla öppet. Här är vi beroende av den regionala biblioteksverksamheten.

Jag avslutar med att säga att jag tänker att ett kanske större hot än att man tystas av andra är att man från bibliotekshåll riskerar att tysta sig själv, en sorts självdisciplinering och självcensur sprungen ur rädsla kring vad man egentligen får säga. Torbjörn uttrycker det som att biblioteken ritar sina egna ramar mer än många andra och refuserar sig själva, kanske på grund av en viss ängslighet. Men:

– Min erfarenhet är att man kan göra nästan vad som helst.

Torbjörn Nilsson.
Foto: Erik Brunulf Leo.

började faktiskt att nu adla både inrikes och utrikes födda män. Trots konstiga namn och udda karriärer var det många som bevisligen visat sig pålitliga och kompetenta. Män som blev landshövdingar, höga militärer och ämbetsmän. Verktyg för en despot! Säker försörjning för skötsam och pålitlig tjänsteadel.

Då inträffade i Frankrike en revolution. Vår egen kung verkade dessutom även av andra skäl tappa den där riktiga geisten (Rysen tog Finland). I den nya författning (1809) som man var tvungen att skapa kunde även "ofrälse" – män som inte var adliga – få jobb i förvaltningens toppar. Det var en nyhet, men med inbyggda problem för den Övertygade:

Hur kan jag då vara säker på att mina beslut fortplantar sig neråt i resursberget och ut i samhället? Svaret uppfanns redan 1809: Vi delar in förvaltningens toppbefattningar i två kategorier: dels "förtroendeanställda", dels oavsättliga ämbetsmän.

Den första kategorin får bara fortsätta med sina jobb så länge kungen/riksdagen bedömer att de åtnjuter förtroende, det vill säga gör som beslutat (eller rättare sagt tvingar sina underställda att göra som man sagt). Då minskar friktionerna neråt i organisationen! Det systemet gäller fortfarande. De modiga och fritänkande cheferna måste ta en risk när de inte styr neråt enligt styrningen uppifrån!

När det tudelade systemet skapades tänkte nog kungen och några i riksdagen, att de andra ("ämbetsmännen") får vi leva med tills vidare. Andra såg ämbetsmännen som det enda fullgoda försvaret av en förvaltning som skulle kunna bli (också) i folkets tjänst. När tjänsteadeln en gång i tiden var stark hade nämligen – delvis som en motvikt mot kungens despotiska böjelser – en regel införts att riktiga ämbetsmän (oväldiga, ansvarstagande, högt utbildade) skulle vara oavsättliga. Bara om de uppenbart begick tjänstefel och *dömdes i allmän domstol* blev de av med jobbet.

Detta system var naturligtvis populärt bland ämbetsmännen. En lång och mödosam process för att urholka och helst avskaffa dessa säkra positioner, där ämbetsmän vågade protestera och strikt hålla på vett och etikett, sattes igång och kröntes med framgång 1966. Ämbetsmännen var högljudda, visste vad som stod på spel och gjorde motstånd. Inte enbart i eget intresse. Hur argumentationen för och emot dessa fasta tjänster såg ut är en lika lång som intressant historia. Kort kan här nämnas att avvecklingen drevs fram av främst socialdemokrater och syftade till att modernisera arbetslivet enligt den privata arbetsmarknadens modell. Fack och arbetsgivare kunde nu *förhandla om löner* (mot det att kungen och riksdagen tidigare ensidigt fastställde lönereglementen för hela förvaltningen). Och visst blev det förhandlingar och därmed fart på löneutvecklingen som några hoppats. Eller?

Den Övertygade: Nu sätter vi igång en propaganda som hävdar att den offentliga sektorn är för dyr, att den hela tiden växer okontrollerat, är för byråkratisk och att bara en massa vänsterfolk och kvinnor befolkar detta hot mot vår välfärd.

Här borde nu mer berättas om den nyliberala idén att stöpa om hela den offentliga sektorn efter mönster från privata vinstdrivna företag (New Public Management). Här borde också något sägas om kommunala förvaltningar – där ämbetsmannasystemet och ideologin aldrig riktigt fick fäste under historiens

gång – men där man ändå kom att alltmer satsa på sådana "prekära anställningar" (marknadsliknande) som minskar möjligheterna till motstånd mot arbetsgivarbespotism.

Till saken hör också det faktum att offentligt finansierad verksamhet numera (sedan kungens inflytande minskat) ofta går ut på vård, skola, omsorg och kultur, det vill säga sådant som länge betraktats som "kvinnogöra". Sådant som numera anses speciellt lämpligt att lägga ut på entreprenad. Redan när den offentliga sektorn var offentlig och byggdes ut, uppfattades dock kvinnlig underordning i både formella och informella sammanhang som "naturlig" med åtföljande låga löner och osäkra anställningar. Dagens entreprenörer bockar och tackar för historiens draghjälp!

Så kunde det vara intressant att kolla vad som planeras med det gamla tjänsteansvaret. Några Övertygade vill stärka offentliga arbetsgivarers möjligheter att disciplinera personalen. Vi talar då inte om det offentliga tjänsteansvar som på gamla tiden (innan 1980-talet) utdömdes via allmänna domstolar enligt rättegångsförfarande (och enligt ett i förväg fastställt regelverk). Vi talar om arbetsgivarers rätt att via sina personalnämnder se till att anställda gör som de ska, eller snarare som arbetsgivaren vill. Låter kanske bra – det finns ju personal som missköter sig på jobbet – tills man fattar att det är en form av despotism det handlar om.

Den här berättelsen handlar om den offentliga förvaltningens skelett; om lagstiftning, förordnanden och policy. Det kan tyvärr vara både tråkigt och komplicerat. Den komprimerade berättelsen tjänar ändå förhoppningsvis syftet att fler sätter sig in i *berättelsen om den despotiska demokratin*. Det skulle göra berättaren glad om någon brydde sig, men förvåna om det går att skriva en helt annan och rosigare historia och samtidigt hålla kontakt med vad som faktiskt skett.

Och till dig övertygade politiker: Tänk också på att folk inte alltid följer lagstiftning. Ytterst handlar det nog om lojalitet, tillit och förtroende. *Horisontellt och/eller vertikalt*. Om och när den offentliga personalens horisontella tillit – sammanhållningen kollektor emellan – tvingas att främst bli till ett försvar mot despotism, så urholkas möjligheterna att upprätthålla vertikal tillit. Lojaliteten och tilliten mellan chefer, folkvalda och offentlig personal bryts ned. Visionen om en demokratisk förvaltning i hela folkets tjänst omvandlas till ett instrument för en despotism som kommer att möta ständigt mobiliserade motståndsrörelser.

För den intresserade: En hel del litteraturreferenser och utvecklingar kring de temata som tas upp i denna artikel finns på nätet: Ämbetsmännens utrensning i nytt fokus i Dagens Arena (där finns också uppgift om förslaget om "ett modernare och tydligare tjänstemannaansvar genom ett utvidgat straffansvar"). Eller så kan man plåga sig och läsa en hel bok: Rolf Å Gustafsson, *Från ämbetsmannastat till välfärdsstat. En studie av offentlig arbetsgivarpolitik* (Daidalos 2016).

En fuktig tomhet fyller min höst just nu

Det är lördagskväll, mörkt och kallare än vad termometern visar. För att hålla liv i örsnibbarna låter jag "Folkmusiken" flöda ur P2 och i Helsingborg håller KD riksting. Krigen pågår och rustningsindustrin går på högvarv. Ideella organisationer med "fred" i namnet riskerar att förlora allt vad ekonomiskt stöd heter och det som förr hette bistånd håller på att omvandlas till regelrätt handel utan någonandel. Språket är oavbrutet utsatt för en glidande förskjutning av betydelsen för ordalydelsen. Primitiviseringen av vårt samhälle pågår dag och natt utan något organiserat motstånd. Det är en sorglig tid och om man vänder blicken ut mot världen blir det ännu dystrare.

Som en blodig kedja av hat ligger historien bortslängd i öknen. Något har gått i baklås och vem ska hitta nyckeln. Namnen och glömskan sammanvävda i vedergällning och hämnd. Åter och återigen dessa död och attacker mot de oskyldiga, de enskilda livet som råkar utspela sig just nu, just där.

Bortom räddning, bortom hopp tycks den Gaza-remsa som också den fladdrar i vinden som tog över efter massakern på kibbutzen något stenkast bort.

+

Nätterna punkteras och upp och ner, en liten drömgnutta i det kalla draget som ljudlöst tassar uppför trappan och ner igen; mina eftermiddagsfotsteg på våta asfalten där de orange snökläpparna styckar upp tankarna i intervaller om kanske dryga minuten; kriget där bortom sockengränsen och så det ännu större bortom alla gränser – hur vi/man/vem försöker mäta död mot död och vems skuld som väger mest. Det är som med tandvärken som ingår i huvudvärken, det är som om vi satt fast i ett allt växande mörker, som om inte ens kaffetären skulle kunna lindra.

Så plingar det till på skärmen. Min norske vän Helge Torvund har skrivit sex trösterika rader. Kanske är det fler än jag som behövde dem?

Bengt Berg. Foto: Sofia Sköld.

Det motsatta*

*Jag försökte tänka på vad som är det motsatta till bomber
och kommer fram till korn
Korn som växer så stilla och vajar så vackert i vinden
och som kan ge oss bröd*

Två långa och två korta rader om krigets motsats, 2-radigt korn för vinden och brödet. En vacker tanke som känns stärkande i denna dystra höst

Bengt Berg

*) Helge Torvund, ur *Opnar døra i språket og går ut.* (2023).
Oslo: Aschehoug. Översättning Bengt Berg 9/11 2023

Låt ropen skalla, mer bibliotek åt alla!

Årets bokmässan är slut och *bis* utsända överlämnar här sin årliga reflekterande rapport.

Text: Ingrid Atlestam

Paradigmskifte ett

När jag började min biblioteksbanan sent 60-tal var det katalogisering och klassifikation som var det viktiga. Att skriva katalogkort på skrivmaskin och sedan stoppa dem rätt i lådorna var aldrig min passion. När datoriseringen startade tidigt sjuttital var det början på en fantastisk utveckling, som helt förändrat biblioteksarbetet till det bättre. Biblioteksvärlden vidgades efterhand till oändligheter bortom bibliografier och uppslagsböcker. Vi hade fler svar än frågor samtidigt som allt blev osäkrare. Fanns det något vi inte kunde hitta där ute i molnen och var det sant? Det var ett hisnande paradigmskifte under några dramatiska år.

Den första "datoriserade" katalogen bestod av kopierade katalogkort på rullfilm, sedan blev det fishe och till sist online. Vid detta sista skifte skulle vi alla lära oss att hantera enkla terminaler och vi fick någon slags elementär dator som kopplades till TV:n och som vi förutsattes ägna vår fritid till att öva på. Hur jag än gjorde fick jag bara upp texten "overload in line one".

Lite samma känsla av att bara köra huvudet i väggen upplevde jag på det första seminariet jag valt på årets bokmässan, eftersom jag inte ens begrep rubriken "Immersiva medier på bibliotek". Men liksom jag så småningom fixade detta med digitaliseringen och den revolutionerande utvecklingen av bibliotekets möjligheter galant tillsammans med alla fantastiska kollegor, så har jag nu åtminstone begripit vad immersiva media är. Undrar man så är det bara att söka info på nätet. Där hittar man även nätverk och samlingsplatser för biblioteksfolk, som vill lära sig hantera såväl virtuella som delvis virtuella verkligheter. Biblioteksutveckling Östergötland höll i seminariet och delade med sig av kunskap och erfarenheter. Tydligt är det detta som gäller nu, då seminariet var mer än fullsatt. Spännande projekt redovisades, såsom virtuella verkligheter som man kan interagera i, göra spel av eller bara vandra runt i. Ett projekt var att i 360 grader filma olika miljöer och sedan visa för gamlingar som inte klarar av att ta sig dit IRL

Blev inte helt övertygad om att detta är ett självklart biblioteksuppdrag? Till sist ställdes frågan, är det tekniken eller innehållet som är grejen i de projekt man genomfört? Men efter en första heldag på mässan och artrosstappling mellan seminarier är det kanske läge för virtuella interaktiva mässbesök snart?

Tillsammans

Nästa seminarium handlade om verkligt reella rum. Under rubriken "Plats för enskildhet i stadens gemensamma rum" samtalande en präst, en arkitekt och Helena Jannert, utvecklingsledare för Göteborgs bibliotek. Samtalsledaren började med att säga, att seminariet inte ska vara som Studio ett utan mer som Filosofiska rummet och det blev det verkligen. Det kom att handla om vilka offentliga ickekommersiella rum vi har och vilka behov de fyller.

Helena beskrev väl bibliotekets olika funktioner och hur viktigt det är att det finns olika rum i rummet med plats för tystnad, eftertanke, koncentration och plats att bara vara och få ett eget utrymme. Detta ställer krav på arkitekturen. Bibliotek är ibland monumentala, lite som kyrkor, vilket gör att man "uppför sig". Men för att funka behöver lokalerna vara mer flexibla och med "låga trösklar", vilket ger utrymme för mer individualism men också medför risken att en del tar mindre hänsyn.

Ja, det var många reflexioner om behovet av att vara ensamma tillsammans, att vara förströdd, att flanera, att inte varje minut måste vara fylld av aktiviteter, att inte allt är kommersialiserat. Vart har alla väntrum tagit vägen, ställen där man kan hänga utan att behöva vara produktiv? Vi behöver platser och tid för egna tankar, frihet, kreativitet och längtan. Säg bibliotek, det räcker! Och visst har kyrkor nu ofta blivit mer som bibliotek med barnhörna, café med mera.

Så blev det en självklar övergång till nästa seminarium "Biblioteket mitt i byn". Nationalbibliotekarien Aslak Sira Myhre och chefen för Deichman Björvika, Oslos nya huvudbibliotek, Merete

Får drömmar plats i Göteborg? Foto: Ingrid Atlestam.

Lie berättade om Litteraturhus, som finns inte bara i Oslo utan i flera norska städer, och folkbiblioteken. De båda samarbetar och stimulerar varandra vad gäller programverksamhet. Litteraturhusen drivs, liksom det i Göteborg, av föreningar och andra aktörer, och har en mycket mångfasetterad verksamhet utifrån att litteratur är det skrivna ordet.

Biblioteken har i uppdrag enligt bibliotekslagen att vara ett forum för debatt och en bred programverksamhet. Bibliotekschefer ses som en redaktör och ansvarig utgivare. Det innebär att hen bestämmer innehållet och det kan politiker eller andra tjänstemän inte lägga sig i. Låter starkare än detta med armlängds avstånd? Men paneldeltagarna tyckte att biblioteken var lite väl försiktiga och gott kunde ta ut svängarna mer vad gäller detta relativt nya uppdrag. Angående det nya huvudbiblioteket berättade Merete att "vi fick allt vi begärde och mer därtill".

Både det nya Deichman och Ode, det nya centrumbiblioteket i Helsingfors, är fantastiska, både monumentala och finurligt inredda med olika zoner och rum. Och det kryllar av folk överallt i båda dessa i alla bemärkelser riktiga folkbibliotek.

Bara biblioteket finns kvar

Efter detta var det en kalldusch att lyssna på DIKs seminarium med utgångspunkt från föreningens rapport om bibliotekarernas arbetsmiljö och bidrag till samhället. Där konstateras att sex av tio bibliotekarier funderar på att byta jobb på grund av den dåliga arbetsmiljön. "Som om vi ska bära hela samhället" är rubriken på rapporten och ett citat av en av de svarande som sammanfattar problemen. När resten av samhället drar sig tillbaka finns bara biblioteket kvar och får ta tag i allt och alla, samtidigt som resurserna minskar och uppdraget blir allt större. En omöjlig situation där ingen lösning är i sikte. Det hjälper inte att politiker säger, att biblioteken och bibliotekarier är jätteviktiga och nu ska det läsföras, om inte skola, vård, omsorg med flera funkler och biblioteket dessutom inte får tillräckliga resurser.

Sedan direkt till ett seminarium om demokratin i USA, Europa och Israel och det var ännu mer deprimerande. Det verkar i stort sett kört, fascismen brer ut sig så nu gäller det upp till kamp för demokratin! Nu har det gått några veckor sedan mässan, mörkret brer ut sig i alla bemärkelser och demokrati och fred hukar förskrämt i vråna. Bereds de plats och röst på biblioteken?

Paradigmskifte två

Började även fredagen med ett ämne fjärran från min kompetens eller spontana intresse men nyfikenhet lär vara en vitaliserande egenskap så det är väl bäst att bejaka den. STIM var arrangör till "AI och upphovsrätten" och panelen bestod av idel jurister. Förstår att de har att göra nu när knäckfrågan är om en maskin kan ha upphovsrätt. Med nuvarande lagstiftning är det den skapande människan som har upphovsrätten till sitt verk, detta även om hen använt olika tekniker såsom datorer. Men AI kan ju bevisligen skriva både böcker och dikter och skapa musik utan mänsklig medverkan.

En annan sida av problemet är att AI fylls med massor av text, ljud, bild och musik som den sedan skapar utifrån. Allt detta som matas in har ju en uphovsperson, vilket de stora techbolagen oftast högaktningfullt struntar i. Vad den enskilda uphovspersonen kan göra är att påtala sin uphovsrätt och kräva ersättning. Detta förutsätter dock globalt giltiga lagar och att parterna förhandlar fram en överenskommelse. Författarförbundet förhandlar med Meta, lycka till! Om detta handlar ju både manus- och skådespelarstrejkerna i USA i viss mån.

Det pratades om paradigmskifte och att visst gör det ont när affärsmodeller brister. Men för mig verkar det som en kamp mellan myran och elefanten, där teknikelefanten rusar allt snabbare glatt trumpetande, medan myran omständligt krälar omkring och försöker stifta lagar och förhandla. Men STIMs representant var positiv och menade, att man har 100 års erfarenhet så även om detta verkligen är ett paradigmskifte, ska det ordna sig på något sätt. Kanske ska man helt tänka om när det gäller upphovsrätt? Läget är nu, enligt STIM, något förenklat att USA står för innovationerna, Asien plagierar men även mer och mer börjar skapa eget, medan EU är en bromskloss som bara reglerar. Därför hal- kar Europa efter i utvecklingen. Utveckling till vad, vart och var- för, bara för någons profit? undrar jag i mitt förvirrade sinne.

Till sist är väl också frågan om publiken, lyssnaren, läsaren bryr sig om ifall den/det som skapat verket är en kreativ människa eller en maskin. Kommer att tänka på den där konstutställningen som recensenter skrev positivt om och där det visade sig att tavlorna var målade av en apa.

Marknadskrafterna bär överbyggnaden

Efter fredagen har det lilla som var biblioteksanknutet på mässan packat ihop och överlätit scener och seminarierum till andra aktörer. Bara två små bokbussar stod fortfarande kvar framför mässentrén. Hoppas att de väcker intresse, men förstår inte riktigt vad en kommun får ut av att visa upp sin bokbuss här. När jag ställde frågan fick jag svaret att det var firman som byggt bussen som stod för det hela i hopp om att kunna sälja fler bussar. Det är ju inte längre en biblioteksmässa utan en marknad för böcker och en massa annat.

På mässgolvet var det fullt ös på kommersen alla dagarna. Dock bidrog jag på intet sätt till att förlagen slog försäljningsrekord. Men det var ju bra att många köper mycket för det bäddar för att mässan kommer att kunna fira fyrtioårsjubileum nästa år. Mässan är ett gigantiskt kulturutbud på marknadens villkor, så det är bara att glädjas åt att försäljningen går bra. Min lista på böcker att beställa på biblioteket är lång och många av dem finns nämnda i mina dagsrapporter, som finns på BiS webbplats. Många seminarier, varav jag rapporterat om flera i webbversionen, finns på UR och kommer väl att sändas i TV så småningom.

Rädda bibliotek

I seminariet med rubriken ”Hur gör vi biblioteken ännu farligare” medverkade två bissare, Balsam Karam, författare och bibliotekarie, och Soledad Cartagena, journalist och bibliotekarie. Dessutom medverkade Gustav Fridolin, som bland annat utrett skolbibliotek, och Stefan Jonsson, som är forskare och författare. Arrangör var Författarförbundet som förmodligen satt rubriken, som paneldeltagarna var lite frågande inför. De associerade spontant till allt bråk och hot som vissa bibliotek redan nu har svårt att hantera på grund av bristande resurser. Bibliotekarierna vittnade om allt de skulle vilja göra om biblioteksledningen tillät och om det gavs resurser. Alla dessa möten, debatter, samtal och föredrag som skulle kunna göra biblioteken till levande forum för bildning och demokrati, som nu stoppas av brist på resurser och handlingsutrymme. Gustav Fridolin var den i panelen som såg till att vidga vyerna och som ändå höll sig på jorden när Stefan Jonsson svävade iväg. Gustav Fridolin har verkligen knäckt koden till vad allt ett bibliotek kan och vill, en sann biblioteksevangelist med visioner.

Min slutsats är att det inte räcker med att ständigt tjata om detta diffusa ”armlängds avstånd”, som ju SD inte anser gäller kultur som finansieras med offentliga medel. Nej, vi måste införa den norska modellen där man ser bibliotekschefen som redaktör. Ett liknande förslag finns i Mats Svegfors utredning om kultur-samverkansmodellen, men det har inte lyfts i debatten, dags att göra det nu! Vi behöver modiga självständiga bibliotekschefer som får och tar ansvar för bibliotek som demokratiska bildningshärdar. Aktivist, javisst!

”Armlängds avstånd”

Sedan var det dags för en av alla dessa debatter där ”armlängds avstånd” ska analyseras. Det var Göran Greider, Lena Andersson, Paulina Sokolow och Lars Anders Johansson med Per Svensson som samtalsledare. Johansson menade, att det inte alls var någon gammal vedertagen princip utan ett relativt nytt påfund. Medan Greider gav infon att det lanserats i Storbritannien efter andra världskriget för att förhindra att kulturen blir ett redskap för regimen såsom det varit i Tyskland. Men Greider gillade inte begreppet eftersom det är militärt, det låter som om kulturen ska rättas in i led. Han ville hellre se det som en spelplan med politiken, marknaden och konsten som aktörer.

Hur lång är armen, ska den nå fram så att man kan peta i kulturen som SD vill? Andersson ansåg, att det är en motsägelse och odemokratiskt att folket, det vill säga politiken, inte kan bestämma över kulturen men tvingas betala för den med skattepengar. Greider menade, att är man kulturskapare så är man självklart vänster och står för ifrågasättande och uppror, därför är det synd om högern för de har så få kulturskapare. Han backade lite från detta i en senare radiointervju.

Någon kontenta blev det inte heller i denna debatt utan mest en massa lösa trådar att nysta vidare i. Har SD:s agerande gjort att kultur blivit en höger-vänsterfråga? Hur sker fördelningen av kulturpengar egentligen? Det finns så många beslutsnivåer, politiken, såväl statlig som regional och kommunal, institutioners styrelser, chefer, handläggare och var kommer professionen, konstnären och marknadsanpassningen in? Fri konst, men viss anpassning sker självklart? Men just nu är det stora problemet minskande resurser till allt utom försvaret och rättsväsendet.

Ännu en mässa och ett museum

Så var den trettonionde mässan över och som vanligt inse, att man bara kan ta till sig någon promille av allt som bjuds. Jag följer varje år min smala väg på jakt efter allt om bibliotek, kultur, politik och vissa intressanta personer, men snubblar oundvikligen hela tiden över annat som kräver uppmärksamhet. Serendipity-faktorn är hög precis som den ska vara på ett bibliotek. Nästa års mässa har tema samisk kultur och rymden, alltså allt mellan himmel och jord.

Samma helg höll Syndikalistiskt Forum, i samarbete med ABF med flera, Radikal Bokmässa för elfte gången i Hammarkullen. Rapport? Mediabevakning? Väl hemkommen nås jag av ett brev från Biblioteksmuseet. Detta naggande goda museum kommer att läggas i malpåse av brist på pengar och engagerade medlemmar. Självklart borde statliga kulturpengar satsas på detta nationalmuseum för biblioteks- och folkbildningshistoria. Punkt. Slut.

Debatt: Sluta censurera dina barn

Bibliotekslagen trycker på att biblioteken ska arbeta för demokrati och bildning, med barn som en prioriterad målgrupp. Forskning visar att läsning från spädbarnsålder och framåt är viktigt för barns språkutveckling, fantasi, framtida läskompetens och empatiförmåga. Biblioteken uppmuntrar detta på flera sätt. Sedan renoveringen av Kulturhuset har barnbiblioteket på Sergels Torg blivit mer inbjudande för högläsning med mysiga hörn och bokhyllor som barnen själva kan nå och välja det som ser roligt ut. Runt om i landet biblioteks-turnerar "Bland Drakar och Dragqueens" där dragshowartister läser sagor.

Men vem tar med barnen till biblioteket?

Någon vuxen.

Jag minns en kylig lördagsförmiddag i oktober år 2017. Jag var med i en ensemble som spelade barnteater och några av oss stod utanför en lågstadieskola för att uppmuntra föräldrarna i kön till klädbyardagen att ta med sina barn och se föreställningen "Fröken Honung och den magiska flickan". En förälder såg kritiskt på mig och frågade exakt hur magisk den var. "Vi vill inte att vårt barn ska höra för mycket och börja tro på magi och sånt." Jag blev ställd. Lyckades formulera att allt hände på riktigt. På scen är allt teatermagi med gömda trådar och lucor. Tyst tänkte jag: stackars barn. Vad tror ni ska hända om hen får uppleva lite magi i vardagen? Var går ens gränsen? Är Bamse okej, en talande björn med magisk honung? Är det bättre än när några barn hittar vägen till Narnia i en garderob?

Svenska folkbibliotek har tidigare hamnat i hetluften gällande beslut kring barnböcker. Exempelvis *Pippi i Söderhavet* som biblioteken i Botkyrka valde att gallra gamla upplagor av när barn kom och sa att de kände sig illa berörda av rasistiska uttryck, något som Emil Arvidson skrev om i Expressen i juli 2017. Gamla böcker ut, omarbetade utgåvor in. Något som bland annat Janne Josefsson, enligt Arvidsons artikel, tycks ha uppfattat som censur.

Nej, rasistiskt språk är inget som barn ska se i sina böcker. Men böcker som tillåts stå kvar, vad innehåller de egentligen? Oroliga röster frågar: ska barn utsättas för berättelser innehållande våld, alkohol och rökning? Är inte det i så fall att uppmuntra till skadligt beteende? Borde inte de också sorteras bort?

Kära förälder, känner du igen dig? Är det verkligen biblioteken som censurerar hårdast?

I en diskursanalys från 2010 av Frida Bogren om censur i barnlitteratur finns ett stycke om oroliga föräldrar. Genus är viktigt, men vid svordomar skickas månadens bok från Barnens Bokklubb tillbaka. Jag klandrar ingen. Ni har full rätt att avgöra vad som är bra för era barn. Vi vill alla värna och skydda dem från faror och skada.

Men är det inte just det "farliga" som är spännande?

"Du kan inte ta mig!" ropade ungarna på förskolegården där jag vikarierade och sprang iväg när de såg att jag var med på leken och jagade efter, farlig på låtsas. Jag såg samma blick i deras ögon när vi läste böcker. Nyfikenhet, spänning och skratt. I en bok fanns det spöken men vi satt tryggt tillsammans på verandan. Barnen ville höra samma bok om och om igen. Dagen därpå sa de att jag inte skulle vara rädd då jag spelade nervös när spöket kom. "Det är inget spöke, det är tvätt. Alfons ser det när det är dag igen." Vi pratade om rädslor, kärlek, kroppar, allt utifrån tankar de olika böckerna väckte.

Snälla förklara: vad skrämmer er vuxna så?

Organisatören till "Bland Drakar och Dragqueens" uppmärksammar att föräldrarna tycker det är lärorikt för barnen att se att det finns fler sätt att vara på. Barnen fokuserar på det roliga i att boken handlade om regnbågsbajs och inte på berättarens kläder. Synen på vad som är viktigt skiljer sig helt enkelt. Men det ena intrycket utesluter inte det andra.

Jag vill bjuda in alla vuxna i barns närhet, föräldrar, släktingar och pedagoger, att gå till biblioteket. Vi bibliotekarier gör vad vi kan. Nu är det din tur. Låt barnet plocka fritt från hyllorna. Uppmuntra nyfikenhet, läslust, fantasi och vetgirighet, egenskaper som gjort att vi idag bland annat kan transplantera organ och rädda liv. Ge plats åt en ny generation medmänsklighet och demokrati. Släpp din egen rädsla och våga ta samtalen som uppstår. Låt barnet bjuda in dig så ni gemensamt kan hitta vad böcker har att ge.

Det värsta som kan hända är att kanske även du lär dig något.

Elin Tingsdal

Kallelse till BiS årsmöte 2024

Föreningen Bibliotek i Samhälle håller årsmöte
lördagen den 9 mars 2024, kl 10:00-16:00.

Plats

Lunds stadsbibliotek, möteslokalen Kyrkan. Ingång från
Bredgatan 3B.

Det finns möjlighet att närvara digitalt! Vi använder
plattformen Jitsi och länk kommer i och med anmälan.
Anmäl att du vill vara med till Christian Forsell,
christian_forsell@telia.com.

Program

Kl. 10–13:

Årsmötesförhandlingar med paus.

13–14:

Lunch

14–16:

BiS Salong

Motioner ska vara styrelsen tillhanda senast två veckor före
mötet och skickas till foreningenbis@gmail.com.

Varmt välkommen!

Styrelsen

Dagordning för årsmötet

1. Mötet öppnas
2. Val av mötesordförande, sekreterare och justerare
3. Fastställande av dagordning
4. Styrelsens verksamhetsberättelse för 2023
5. Ekonomisk rapport, bokslut och revisionsberättelse
6. Frågan för ansvarsfrihet för styrelsen och kassören
7. Tidskriften *bis*
8. Motioner. Ev. motioner läggs ut på BiS webbplats
9. Solidaritetsfonden
10. Verksamhetsplan för 2024
11. Fastställande av budget för 2024
12. Fastställande av medlems- och prenumerationsavgifter
för 2025
13. Mötet avslutas

Avsändare:
bis c/o Christian Forsell
Kobjersvägen 9A
227 38 Lund

Föreningen BiS?

BiS står för Bibliotek i Samhälle. Vi är en socialistisk biblioteksförening som verkar för att utveckla biblioteken och samhället i en mer progressiv riktning.

BiS vill att biblioteken ska

- stödja yttrandefriheten och ge tillgång till information som grund för kunskap, opinionsbildning och samhällskritik
- drivas i offentlig regi och utvecklas i dialog med användare och närsamhälle
- arbeta normkritiskt, antirasistiskt, jämställt och jämlikt
- arbeta uppsökande, läsfrämjande och vägledande med särskilt fokus på dem som riskerar att hamna på fel sida om den växande informationsklyftan
- aktivt erbjuda information, kultur och litteratur som utgör komplement och alternativ till det kommersiellt gångbara.

ENGAGERA DIG I BIS!

Vill du veta mer om BiS och kanske engagera dig i föreningen? Tveka inte att ta kontakt med oss!

KONTAKTPERSONER

Stockholm: Tobias Willstedt
tralalaisdead@hotmail.com, 0709-18 59 84
Göteborg: Anna Hallberg
stjarnfro@hotmail.com, 0737-67 27 90
Malmö: Martin Persson
oeoe@zitherlessons.net, 0737-02 37 90
Umeå: Karin Råghall
hejkarin@gmail.com

Vill du bli kontaktperson på din ort?
Hör av dig!

VILL DU FÅ FLER BIBLIOTEKSNYHETER FRÅN VÄNSTERHÅLL?

BiS digitala nyhetsbrev innehåller nyheter, information och tips för dig som vill bevaka biblioteksutvecklingen ur ett vänsterperspektiv.

Det enda du behöver göra för att få nyhetsbrevet är att anmäla ditt intresse på vår hemsida foreningenbis.com.

NÄSTA NUMMER!

Nästa nummer av *bis* utkommer i april. Temat är *Delaktighet*. Redaktionen välkomnar varmt bidrag i text och bild. Välkommen med ditt bidrag till tidskriftenbis@gmail.com senast den 11 februari.

bis 3/2023. Foto: redaktionen